

L'AVENÇ

356 · ABRIL 2010 · 5'95 €

PARAULES DE RUFUS EL VELL, Bernat Puiglobella ■ LA MOTO DEL CARTER, Imma Monsó ■ LA CIUTAT DEL BORN, Joaquim Nadal ■ COLOM ERA CATALÀ?, Genís Barnosell ■ ELS CONVIDATS D'EMILI TEIXIDOR, Simona Škrabec ■ LA DIFICULTAT DE LA COMICITAT, Núria Santamaria ■ EL REALISME, ERA AIXÒ?, Jordi Puntí

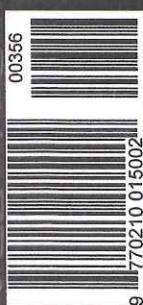
Entrevista

Jordi Sánchez

Entre l'acció i la reflexió

Daniel Mendelsohn

**La popularitat
de les memòries**

HISTÒRIA El lloc de naixement del cèlebre navegant segueix sent un misteri, però potser no és el fet més rellevant de la seva biografia.

Era Cristòfor Colom de nació catalana?

GENÍS BARNOSELL

La biografia dels «grans homes» ha estat un objecte constant de curiositat històrica i si el biografiat és, a més, el descobridor d'Amèrica per als europeus, l'interès esdevé descomunal. Com ha assenyalat Luis Arranz a *Cristóbal Colón. Misterio y grandeza*, a l'era del nacionalisme situar algú com Colom en els «pan-teons d'homes il·lustres» d'una nació tenia un interès indubtable i va desencadenar «una desafortunada pugna por buscarle patrias a Colón» (p.96), o, podríem afegir-hi, almenys algun tipus o altre de vinculació. I tanmateix, la pàtria de naixement de Colom resta encara ara envoltada de misteri: «empezando por el gran Almirante de las Indias, don Cristóbal Colón, y siguiendo por sus hermanos, Bartolomé y Diego, todos ellos practica-ron como nadie la ambigüedad a la hora de matizar nacimiento, lugar de origen y primeros pasos del inventor de América» (p.96). D'aquí que les tesis més diverses hagin estat exposades en un moment o altre, però la dominant a hores d'ara és la genovesa. Com diu Arranz, el nom i cognom del navegant coincideixen amb els d'un fill d'una família de teixidors genovesos i les dates de naixement d'ambdós són compatibles, les relacions de Colom amb banquers i prestamistes genovesos estan ben documentades, i un testimoni del mateix Colom de 1498 (si bé, sobre el qual no deixa d'haver-hi certes ombres) ho avala.¹

La mateixa tesi genovesa, però expressada amb més rotunditat, la trobareu també al magnífic volum dirigit per Carlos Martínez Shaw i Celia Parceró *Cristóbal Colón*.² De la mà de Gabriella Airaldi, s'exposen els

orígens genovesos de l'Almirall però, sobretot, la complexa xarxa de relacions genoveses que s'articulava arreu del Mediterrani i de la Corona de Castella, a través de la qual Colom es mouria i mai no oblidaria: «Colón no

La tesi dominant sobre els orígens de Colom és la genovesa. Ara bé, l'anàlisi d'aspectes de la vida de l'Almirall que van des del seu pas per Portugal, la gènesi del seu projecte i els viatges mateixos, a la seva relació amb els indis o els «viatges» de les seves restes, destaquen la idea que l'origen genovès del personatge és només un moment en una vida molt més complexa

huye, no olvida y no vuelve. Colón se mueve y sabe exactamente cómo debe moverse un genovés de su extracción, pero también de su capacidad y de su férreo carácter (...) Desde que Colón se va definitivamente a España son muchos los nombres genoveses y ligures presentes en su entorno» (pp.56-57). Els altres capítols de l'obra, que analitzen aspectes de la vida de l'Almirall que van des del seu pas per Portugal, la gènesi del seu projecte i els viatges mateixos, a la seva relació

amb els indis o els «viatges» de les seves restes, destaquen la idea que l'origen genovès del personatge és només un moment en una vida molt més complexa. Dos textos sobre la pròpia historiografia colombina –l'un de Ricardo García Cárcel i l'altre de Celia Parceró– reblen una de les idees claus de l'obra: que els suposats misteris de la vida de Colom, en realitat no són tals.

Tanmateix, les pàtries que han discutit l'hegemonia de la tesi genovesa han estat ben diverses –França, Portugal, Escòcia o Espanya–, i la tesi catalana (o espanyola, segons com es miri) acaba de rebre una empenta internacional³ –que no vol dir necessàriament acadèmica– de la mà de dos estudiosos nord-americans: Estelle Irizarry i Charles J. Merrill.

Estelle Irizarry és una professora emèrita de la Georgetown University, a Washington, D.C., especialista en literatura hispànica. Sòcia honorífica de la Hispanic Society of America, membre de l'Academia Norteamericana de la Lengua Española, Creu de la Reial Ordre Civil d'Alfonso x el Sabio, i directora entre 1993 i 2000 d'*Hispania*, revista oficial de la Asociación Norteamericana de Profesores de Español y Portugués, ha publicat 34 llibres i vora 150 articles en revistes internacionals. En els darrers vint anys s'ha dedicat a l'anàlisi informàtica de textos, i el seu *El ADN de los escritos de Cristóbal Colón*,⁴ publicat al mateix temps en castellà i anglès, és fruit d'aquesta aplicació de la informàtica a la literatura. Segons ella mateixa, la seva anàlisi proporciona un ADN que «nos ayuda a buscar el verdadero Colón» entre els «milers» de llibres i treballs fets sobre el perso-

Retrat ideal de Cristóbal Colón, obra de Fernando Yáñez. No es conserva cap retrat autèntic de l'Almirall.

natge: «si la historia calla o falsifica las claves que puedan resolver los misterios, hay que buscarlas en las idiosincrasias y hábitos que no son fáciles de alterar» (p.8). El que fa l'autora, per tant, és analitzar un corpus d'escrits de Colom a la recerca de característiques que delatin els seus vincles culturals.

La primera afirmació és que, en un temps en què la puntuació dels

textos no era sistemàtica, en Colom «es insólito el cuidado con el que puntúa hasta sus escritos del género epistolar personal». Aquesta puntuació, a més, la realitza «empleando con regularidad (...) la vírgula diagonal sencilla [/] o doble [//] cuidadosamente colocada y en menor grado los dos puntos y espacios» (p.146). A partir d'una comparació, segurament no prou sistemàtica, amb tex-

tos de territoris mediterranis, la seves conclusions són que la barra diagonal és una característica de la Corona d'Aragó i, especialment, de la seva àrea catalanoparlant, i que, si bé, no és exclusiva d'aquest àmbit català, «tampoco es una práctica usual ni común en otras partes de la Península Ibérica» i «no es característica de Génova, Florencia ni Venecia» (pp.181-182). Això suggereix que Colom «se crió en el antiguo Reino de Aragón, hablando catalán antes que el castellano» (p.199). Una tesi que proporciona un punt de partida molt interessant per analitzar amb nous ulls el problema dels orígens de Colom per molt que la vírgula no és exclusiva de la Corona d'Aragó sinó només més característica, que caldria una anàlisi sistemàtica de textos del Mediterrani occidental per obtenir més seguretats, i que el món dels mercaders i dels navegants era extraordinàriament fluid.

Una segona afirmació és que Colom tindria probablement ascendència jueva –una tesi ja defensada per Salvador de Madariaga i criticada per Ramón Menéndez Pidal. Ho suggeriria tant la importància de la puntuació en la tradició jueva (p.155), per contrast amb una tradició cristiana molt més descurada, com diversos indicis de la llengua de Colom que apuntarien a l'existència d'un idioma intermedi entre el català i l'espanyol que usa Colom, ple d'estrangerismes i «errors». Aquest idioma podria ser el «judeo espanyol», de manera que «el judeoespañol en su variante de judeocatalán ha de considerarse entre los candidatos a primer idioma de Colón» (p.238). Els avantpassats de Colom, per tant, haurien pogut ser originaris de Barcelona i fugir a Eivissa arran de les matances de finals del segle XIV –si bé Irizarry no dona a aquesta qüestió gaire importància.

Charles J. Merrill ha estat professor de llengües estrangeres a la Mount Saint Mary's University (Maryland) i s'ha interessat pels orígens de Colom des d'inicis dels anys 1980. El 2008 va publicar en anglès el seu *Colom of Catalonia: ori-*

gins of Christopher Columbus revealed, ara traduït amb el títol més cridaner de *Colom: 500 anys enganyats*. Les seves tesis han tingut força ressò i les va exposar el 2004 en un documental del Discovery Channel –reforçades amb anàlisis lingüístiques com les de Lluís de Yzaguirre,⁵ director del Laboratori de Tecnologies Lingüístiques de la Universitat Pompeu Fabra, que apos-

No hauria de resultar gaire sorprenent que la llengua i el bagatge cultural i d'ofici de navegant de Colom tingués empremtes catalanes. Les marques de catalanitat de Colom no assenyalarien tant l'atzar d'un lloc de naixement sinó quelcom, al capdavant, més durador: l'hegemonia catalana baixmedieval al mar Mediterrani ,

ta també pel català com a llengua materna de Colom. Merrill accepta que la tesi genovesa és la tinguda per bona des d'inicis del segle XVI, que va ser promoguda per l'entorn de l'Almirall i que cap dels més relacionats amb ell no la va negar, però la impugna assenyalant el que creu que en són evidents debilitats. Entre aquestes, destaquen que cap genovès no va aparèixer en els litigis familiars que es van succeir a la mort de Colom, que mai no va signar com a Colombo, que era massa expert navegant per ser fill d'un teixidor i que mai no va escriure ni en italià literari ni en cap de les seves variants dialectals. Tot seguit dedica una part relativament curta del llibre a argumentar la catalanitat de Colom, assenyalant que les formes «Colón» i «Colombo» només tenen sentit si hi ha un original català «Colom», que en l'entorn de Colom

s'hi poden identificar gran nombre de catalans o que alguns dels seus descendents s'emparentaren amb distingides famílies catalanes. I, finalment, Merrill intenta explicar perquè Colom hauria amagat la seva identitat a partir de la seva vinculació familiar amb els enemics de la monarquia a la guerra civil catalana de 1462-72.

Tanmateix, el mateix Merrill assenyalava que «malgrat que els arguments a favor de la catalanitat de Colom són consistents, els intents per identificar el seu origen d'una forma més concreta han estat infructuosos fins al moment» (p.189), ja que no existeix cap document que vinculi a Colom de manera sòlida amb cap indret de parla catalana. Tampoc no seria forassenyat pensar, com escriuen Arranz i abans d'ell Madariaga, que la família de Colom fos provinent de Catalunya o de Mallorca i que hagués arribat a Gènova fugint de persecucions religioses o polítiques. I de moment, les anàlisis d'ADN que intenten relacionar Colom amb un indret o altre de la Mediterrània no han donat resultats concloents.⁶

Dues conclusions semblen, a hores d'ara, raonables. En primer lloc, no hauria de resultar gaire sorprenent que la llengua i el bagatge cultural i d'ofici de navegant de Colom tingués empremtes catalanes. A finals del segle XV la influència d'una Corona d'Aragó –i dins d'ella de Catalunya– que abastava no només tot l'est peninsular, les Balears i mitja Itàlia, a més de Sardenya, era absolutament fonamental en aquest mar. Per tant, no tindria res d'estrany que el que ens estigues sin assenyalant les marques de catalanitat de Colom no fos tant l'atzar d'un lloc de naixement sinó quelcom, al capdavant, més durador: l'hegemonia catalana baixmedieval al mar Mediterrani –si bé l'experiència marítima mediterrània no servia de gaire a l'Atlàntic, raó per la qual, fos quin fos el seu origen, li calgué un aprenentatge en unes aigües ben diferents de les mediterrànies.

En segon lloc, la rehabilitació acadèmica de la biografia –passada l'hegemonia dels models estructuralistes–

hauria de permetre més atenció al cas de Colom per part d'un major nombre d'historiadors. I això, tant pel seu interès intrínsec i pel que delata de l'època –l'interès per una biografia no hauria de fer perdre de vista molts altres temes, especialment els relacionats amb l'explotació colonial del nou continent– com per la complexa construcció historiogràfica de què ha estat objecte. Efectivament, les raons familiars d'una ocultació tan evident dels propis orígens, la recopilació de documentació per part de l'església per a una canonització que mai no ha tingut lloc, les onades d'investigació a remolc d'objectius polítics, la presa en consideració o la desestimació de línies d'investigació en diferents moments històrics, constitueixen un tema gairebé tan apassionant com la vida mateixa de l'Almirall. ■

NOTES

1. L. ARRANZ, *Cristóbal Colón. Misterio y grandeza*, Madrid: Marcial Pons, 2006.
2. C. MARTÍNEZ SHAW / C. PARCERO TORRE, dirs. *Cristóbal Colón*, s.l.: Junta de Castilla y León, 2006.
3. Vegi's, per exemple, «Christopher Columbus writings prove he was spanish, claims study», *Telegraph.co.uk*, 14/10/2009: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/spain/6326698/Christopher-Columbus-writings-prove-he-was-Spanish-claims-study.html> (consultat en 2/2/2010)
4. E. IRIZARRY, *El ADN de los escritos de Cristóbal Colón*, San Juan (Puerto Rico): Ediciones Puerto, 2009.
5. L. de YZAGUIRRE, «Aproximació lexicomètrica a les interferències de base fonològica en els escrits autògrafs de Cristòfor Colom», *Simposi internacional colombià sobre la llengua materna de Cristòfor Colom*, Eivissa, 2006.
6. J.A. LORENTE, «Identificación del Almirante D. Cristóbal Colón», nota de premsa de la Universitat de Granada, 13/10/2006: <http://prensa.ugr.es/prensa/campus/prensa.php?nota=3324> (consultat en 2/2/2010)